

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בהעלותך, תשע"ב
מספר 970מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

קברות התאוה מתלונה לכפירה דניאל שמואלי

לאחר שפרשתנו מסיימת את ציוויי הפסח היא ממשיכה בתיאור מסע העם במדבר וכבר בתיאור תחילת המסע בא המשבר הראשון "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה'", והתגובה ממהרת לבוא באמצעות אש המתלקחת בקצה המחנה "וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אָפּוֹ וַתִּבְעַר-בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקֶצֶה הַמַּחֲנֶה" (יא:א) שכובתה בזכות תפילתו של משה "וַיִּצְעַק הָעָם אֶל-מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל-ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ" (ב).

אלא שהתלונות לא פוסקות והפעם הן מופיעות מצד האספסוף: "וַהֲאִסְפַּסְפוּ אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הַתְּאוּוֹת תְּאוּוֹת וַיִּשְׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֵאָכְלֵנוּ בָּשָׂר. זָכַרְנוּ אֶת-הַדָּגָה אֲשֶׁר-נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֵת הָאֶבְטָחִים" (ד-ה).

על כך העם מקבל עונש כבד מאוד. כגודל תאוותו כך עונשו. הוא מקבל את מבוקשו במשך חודש ימים: "עַד אֲשֶׁר-יֵצֵא מֵאֶפְכָם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא יֵעַן כִּי-מֵאֶסְתֶּם אֶת-ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶה יֵצְאֵנוּ מִמִּצְרַיִם" (כ).

והסוף ידוע, הם מתו בתוך תאוותם בעוד הבשר בין שניהם. מותם היה תוצאה של תאוותם על שום שלא ידעו שובע ולא ידעו לשים לתאוותם גבול וכך גם נקרא מקום קבורתם: "וַיִּקְרָא אֶת-שֵׁם-הַמְּקוֹם הַהוּא קְבֻרֹת הַתְּאוּוֹת כִּי-שֵׁם קְבֻרֹת אֶת-הָעָם הַמִּתְאַוִּים" (לד).

השאלה המעניינת היא, מהי הסיבה שנענשו עונש כל כך חמור עד מוות. מה כל כך חמור בלהתלונן. מה היה כל כך חמור ב"קטטורים" שלהם. וכי אין זה שכיח שאדם במצוקה פורק את לחציו ע"י תלונות, מה גם שבתלונותיהם לא עשו רע לאף אחד. ועוד, ישנם חטאים חמורים יותר שעליהם נענשו בני ישראל בעונש חמור פחות. ואם התלונה היא הבסיס לעונש, אז מה בדבר תלונתו של משה? הרי גם הוא התלונן בפני ה' (יג-טו):

מֵאִינִי לִי בָּשָׂר לִתְת לְכָל-הָעָם הַזֶּה כִּי-יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תִּנְהַלְנוּ בָּשָׂר וְנֹאכְלָהּ. לֹא-אוּכַל אֲנִי לְבָדִי לְשֵׂאת אֶת-כָּל-הָעָם הַזֶּה כִּי כִבֵּד מְמֹנִי. וְאִם-כִּכָּה אֶת-עֲשֵׂה לִי הֲרֹגֵנִי נָא הָרֹג אִם-מִצְּאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל-אֲרָאָה בְּרַעְתִּי.

משה מוסיף ושואל: "הֲצֵאֵן וּבְקֶר וַיִּשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֶף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם?" (כב). בניגוד לעונשם של המתלוננים, תשובתו של ה' למשה היא מתן סיוע. ה' מצווה אותו לאסוף שבעים איש מזקני ישראל, להאציל עליהם מרוחו, והם יעזרו לו לשאת בנטל "בְּמִשָּׂא הָעָם וְלֹא-תִשָּׂא אֹתָהּ לְבַדְּךָ" (יז).

כלומר, לפנינו שתי תלונות, אך התגובה לכל אחת מהן שונה. על תלונת האספסוף ה' כועס וסופה עונש מוות, ותלונת משה סופה עזרה ועידוד. מה אם כן בין תלונת העם לתלונת משה? המפרשים התלבטו בהסבר לחומרת חטאו של העם. ריה"ל לימד זכות על העם: "ואין גדול כי אם גם מי שחטאו ספורים" (כוזרי מא, צב). אמנם רק חלקו של העם חטא, אך בשל גדולתם של ישראל דקדקו עמהם, שהרי כל חטאי דור המדבר היו ספורים.

* עו"ד דניאל שמואלי, בית כנסת אסון חלל המסוקים, פתח תקווה.

מפרשים אחרים שמו דגש על ו' החיבור בפסוק "וַיְהִי הַעֶם פְּמִתְאֲנָנִים", ומצאו בתוספת האות ו' רמז לכך שהיו מקולקלים כבר קודם לכן, וחזרו לקלוקלם הראשון. פירוש זה רואה את טבעו של האדם ואת הרגליו כמושרשים ונטועים בו כל כך חזק עד שאפילו חוויות נעלות כמו קריעת ים סוף ומעמד הר סיני אינן מספיקות כדי להתמודד עם היצרים הגשמיים והכי פשוטים של האדם.

רש"י מפרש את המילה "אספסוף": "אלו ערב רב שנאספו אליהם בצאתם ממצרים", ובמדרש (ספרי במדבר יא, טז) מובא בשם רבי שמעון בן מנסיא שהאספסוף אלה הם הזקנים שנאמר: "אֲסֹפָה-לִי שְׂבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (טז), ואם רק היו הזקנים, אז קל וחומר לשאר בני האדם.

בספר "אורות התשובה" (פי"ד ב') נותן הראי"ה קוק זצ"ל פירוש מיסטי מעניין. ככל שהאדם עולה במעלות רוחניות כך מתרוממים כל כוחותיו הרוחניים למעלה במעלה המחשבה העליונה והגוף נעזב מהנשמה ועולה למדרגות רוחניות עליונות. במצב זה הגוף נתון לשליטת המידות הרעות וכדי שהגוף יעמוד מול המידות הרעות, האדם צריך לזכך את מידותיו כדי שטוהר גופו יישמר בעת עליית הנשמה ויישמר הקשר בין הנשמה לגוף. אם גופו אינו מזוכך, אז בעת שהנשמה חוזרת ממסעה העליון היא מוצאת את הגוף בקלוקליו ומתחילה מלחמה פנימית מסוכנת בין גופו לנשמתו. כך, אותם זקני ישראל שהיו כשרים וחסודים זכו להתעלות רוחנית לנשמה בלבד, ואילו הגוף נותר בתכונותיו המקולקלות.

רש"י מוסיף ומפרש בהקשר לכך את הפסוק: "וַיִּקְחֻזוּ אֶת הָאֵלִים וַיֵּאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ" (ש' כד: יא). הם חזו את האלוקים, ובה בשעה היו מסתכלים בו בלב גס מתוך אכילה ושתייה. כלומר החוויה הרוחנית יכולה להימצא במרומים, ובה בעת הגוף נותר בגשמיותו כגורם לקלוקל. תופעה כזו אפשרית כאשר האדם אינו מרסן את צרכיו הגופניים, אינו מקדש את גופו ולא מטהרו. מצב כזה עלול להובילו בסופו של דבר לכפירה.

ומדוע כפירה? במצב כזה נוצר מאבק פנימי גדול ומסוכן. וכך דרשו חז"ל "כמתאוננים – אין מתאוננים אלא מתרעמים, מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום" (ספרי פה). וכיצד אנו יודעים שהם חיפשו תואנה, שהרי ידעו הם שלא קיבלו במצרים דבר בחינם. ושואל המדרש, דגה קיבלו בחינם? הרי אפילו תבן לא קיבלו. המדרש ממשיך ומציין כי ידוע שלא היה חסר להם בשר וכל דבר אחר, לא ביציאתם ממצרים ולא בכניסתה לארץ ישראל, ככתוב: "וְגַם-עָרַב רַב עֲלָה אִתָּם וַצֹּאֵן וַבָּקָר מִקְנֵה כְּבָד מְאֹד" (ש' יב: לח). והגמרא שואלת: "יכול שאכלום במדבר? תלמוד לומר, 'וּמִקְנֵה רַב הָיָה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִבְנֵי-גֵד עֲצוּם מְאֹד' (במ' לב: א), אלא שמבקשים עלילה לפרוש מאחורי המקום", כלומר להתנתק מעול המצוות.

רש"י מפרש: "מה חינם - חינם מהמצוות, ששם אכלו מכל הבא ליד ואילו כאן צריכים לאכול תחת היתרים". ומאיזה מצוות ביקשו לפרוש? והמדרש משיב: "משום עריות". מפני שפיתוי העריות היה כל כך חזק עד שיצר קונפליקט בין היצר לבין המידות הנכונות. כל זמן שהיו מאמינים בעיקר והיה משה מוכיחם על עריות, היו נאבקים בתוכם. לכן רצו לפרוש מהעיקר.

רבי נהוראי פירש את הפסוק (ספרי יא):

"וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו" - מכאן שהיו מצטערים בשעה שאמר להם משה לפרוש מהעריות, מלמד שהיה אדם נושא את אחותו, ואת אחות אביו ואחות אימו, ובשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות היו מצטערים.

טרוניה המגעת כדי כפירה

מדברי המפרשים אפשר ללמוד כי יש קשר בין טרוניה לבין כפירה, ובדרגות מסוימות תלונה וטרוניה יכולות לבטא כפירה או להוביל לידי כפירה, ומכאן ההקפדה שלא להגיע לתלונות שווא. כיצד? האדם המתלונן מבטא את חוסר שביעות רצונו מהקיים, ממה שיש לו. הוא רוצה עוד ועוד ללא גבול, מתוך הנחה שהוא ראוי ליותר. כאשר רצונות אלה מתגברים ושולטים באדם, הוא מגיע לדרגה גבוהה של תאוה ויצרו גובר עליו.

אדם כזה אינו מקבל בכרכה את השפע שנתן לו הבורא, אלא להפך - הוא מתריס בפני הבורא על השפע. הוא אינו מקבל את חסדו של ה' בעולם, ואינו סומך על השגחתו, ולכן התנהגותו נחשבת כסוג של כפירה בהשגחה.

מאידך, מי שמאמין בהשגחת הבורא ונותן בו את מבטחו מקבל את מה שנתן לו הבורא בשמחה ובענווה. זוהי גם גישת החסידות.

זאת ועוד. האדם המתלונן מתוך תאוה יתקשה להגיע לכלל סיפוק, ויחיה תמיד בתחושת מחסור, בחוסר סיפוק תמידי, בחוסר שלמות, במצב נחות ובתסכול.

נחזור אפוא להבדל בין תלונת המתאוננים לתלונת משה. יש להבחין בין תלונה לבין תפילה, כאשר הדגש הוא על הכוונה העומדת מאחורי הדברים ועל המניע שלהם. תלונתו של משה אינה מונעת מכוח התאוה והרצון להוסיף לעצמו. היא אינה מכוונת כנגד ההשגחה, אלא נהפוך הוא; משה עושה חשבון

נפש על הצלחת מנהיגותו: "וְאִם-כָּכָה אֶת-עֲשֵׂה לִי הֲרִגְנִי נָא... וְאֶל-אַרְאָה בְּרַעְתִּי" (יא:טו). הוא פונה בתפילה לקבל עזרה בשליחותו: "לֹא-אוּכַל אֲנֹכִי לְבִדִּי לְשַׂאת אֶת-כָּל-הָעָם הַזֶּה" (יד). משה מבקש כוחות נוספים לעשות עוד בשביל העם (ולא למען עצמו), ולהתמודד בהצלחה עם המשימה של מילוי שליחותו, וזו בוודאי אינה כפירה. לפיכך תפילתו של משה מתקבלת, בעוד תלונתם סופה מוות. מכאן אנו למדים מה היא החשיבות של הכוונה שבמעשה.